

Hamza Gábor

Antonio Salieri, Liszt Ferenc tanára

Antonio Salieri, Teacher of Ferenc Liszt

Összefoglalás

A magyar zenei élet és Antonio Salieri kapcsolata vonatkozásában kiemelést érdemel, hogy tanítványa volt Liszt Ferenc, olyan kimagasló, világhírű zeneszerzők mellett, mint Ludwig van Beethoven és Franz Schubert. A tanulmány szerzője szerint Salieri és Liszt kapcsolatának feltárása a Liszt Ferenc zenei életművéről alkotott képet tehetné árnyaltabbá.

Summary

The author points out in this study that among the disciples of Antonio Salieri we can find also Ferenc Liszt along with those outstanding composers as Ludwig van Beethoven and Franz Schubert. In the view of the author the research regarding the relationship between Salieri and Liszt could contribute to a more adequate idea on the musical oeuvre of Ferenc Liszt.

Ebben a rövid, inkább gondolatébresztő munkánkban áttekinjtük Antonio Salieri életpályájának főbb állomásait és rendkívül gazdag zenei életművének legjelentősebb alkotásait. Rámutatunk továbbá Salieri oktatói munkásságának jelentőségére. A zene-pedagógus olasz zeneszerzőnek ugyanis olyan jeles tanítványai voltak, mint Ludwig van Beethoven, Franz Schubert és Liszt Ferenc.

DR. HAMZA GÁBOR egyetemi tanár, Eötvös Loránd Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar, a Magyar Tudományos Akadémia rendes
tagja (gabor.hamza@ajk.elte.hu).

Az észak-itáliai Legnanóban 1750. augusztus 19-én született Antonio Salieri első – sajnos elveszett – operája a *La Vestale* című mű, melyet a fiatal, még huszadik életévét sem betöltő fiatal zeneszerző 1768-ban komponált. Az opera szöveggönyvének, librettójának szerzője Mattia Verazi, a maga korában Európa-szerte jól ismert és nagy tekintélynek örvendő mannheimi udvari költő (poeta di corte). Antonio Salieri egyik első jelentős műve a *Le Donne letterate* című opera, mely a korban oly divatos és népszerű vígopera, az „opera comique” műfajához tartozik. Salierinek ez a műve, melyet Bécsben az udvari színház (Burgtheater) 1770 januárjában mutatott be, jelentős sikert aratott. Az opera Molière *Les femmes savantes* című vígjátékának cselekményét követi.

Salieri kapcsolatban állt kortársai közül a kivételes műveltséggel és kimagasló írói tehetséggel rendelkező librettóíró Metastasioval (1698–1782) – eredeti nevén Pietro Antonio Domenico Trapassi – és Christoph Willibald Gluckkal. Feltétlenül említést érdemel, hogy Gluck (1714–1787) nagy sikert aratott *Armide* című ötfelvonásos operájával, amelynek bemutatójára, premierjére 1777. szeptember 23-án került sor Párizsban. Ebben a művében Gluck Jean-Baptiste de Lully (eredeti nevén Giovanni Battista de Lulli) „tragédia lyrique” koncepciójához ragaszkodik, azt szinte teljes egészében híven követi.

Antonio Salieri *Armida* című háromfelvonásos operájának (az opera szöveggönyvének írója Marco Coltellini) bemutatására csaknem hat évvel korábban, 1771. június 2-án került sor a császárvárosban, a Burgtheaterben. Christoph Willibald Gluck zenéjének és komponálása módszerének hatása Antonio Salierinek ebben a művében annak ellenére világosan kimutatható, hogy Gluck azonos témájú operáját évekkel később komponálta.

Utalnunk kell továbbá arra a jelentős, Antonio Salieri megítélése vonatkozásában is fontos tényre, hogy Gluck egyik legnagyobb sikert aratott kompozíciója a párizsi Nagy Operában 1774. április 19-én bemutatott *Iphigénia Auliszban* (Iphigénie en Aulide) című opera. A francia (párizsi) zeneértő és zeneszerető közönség, Jean-Baptiste de Lully (1632–1687) és Jean-Philippe Rameau (1683–1764) zenéjének tisztelői e kiemelkedő mesterek hagyományainak folytatóját ismerik fel és látják Gluckban. A teljes diadalt, a „triumphust” azonban Christoph Willibald Gluck az 1779-ben, ugyancsak Párizsban bemutatott *Iphigénia Tauriszban* (Iphigénie en Tauride) című operájával érte el. Gluck sikereinek értékét, jelentőségét csak növelte, hogy Párizsban az olasz opera elkötelezett hívének számító, igen nagy befolyással rendelkező Niccolò Piccinni (1728–1800) volt az „ellenfele”.

Florian Leopold Gassmann (1719–1774) halálát követően, 1774-ben Antonio Salieri a bécsi Olasz Opera zenekarának igazgatója (karnagya, Kapellmeister) lett. Emellett Gassmann örökébe lépett azáltal is, hogy a bécsi udvar komponistája lett. Ez a pozíciója – fiatal kora ellenére – szinte kivételes volt a bécsi császári udvarban (Wiener Kaiserhof). Hangsúlyozni kívánjuk, hogy általános, sőt egyenesen osztatlan elismerésnek, megbecsülésnek örvendett Antonio Salieri a zenehallgató és zeneértő bécsi közönség körében is.

Antonio Salieri komoly, kivételes tekintélyének, elismertségének jele volt, hogy – mivel Gluck a felkérésnek több okból, elsősorban rendkívüli elfoglaltsága miatt nem tudott eleget tenni – felkérést kapott 1778. augusztus 3-án a milánói Scala (Teatro

alla Scala, a Piermarino tervezte „Nuovo Regio Ducal Teatro di Milano”) ünnepélyes megnyitása alkalmából bemutatásra kerülő zenemű komponálására. Antonio Salieri erre az alkalomra írta az *Europa riconosciuta* című, ma már sajnos kevésbé, csupán szűk körben ismert „zenei drámáját” (dramma per musica). A zeneműben a kivételes szépségű Európé, Agénór, a föníciai Tírusz királya leányának kalandos, fordulatokban, eseményekben bővelkedő szerelmi történetét dolgozta fel zenei vonatkozásban igen eredeti, valóban újszerű módon. A zenemű cselekményének színhelye Tirus, Fönícia fővárosa és környéke.

Érdeemes felidézni Stendhal (Marie-Henri Beyle) nézetünk szerint ma is aktuális, 1816-ban mondott szavait a milánói Teatro alla Scala európai viszonylatban is kimagasló jelentőségét illetően. Stendhal szerint a „La Scala è il primo teatro del mondo, perché è quello che dà il massimo godimento musicale”.

Antonio Salieri 39 opera – összehasonlításuképpen feltétlenül érdemes megjegyezni, hogy Christoph Willibald Gluck jóval, „nagyágrenddel” több, összesen 109 operát komponált –, öt mise és egy requiem (*c-moll requiem*, melyet 1804-ben komponált) szerzője.

Magyarország, pontosabban a magyar zene, zenei élet és Antonio Salieri kapcsolata vonatkozásában kiemelendő, hogy tanítványa volt Liszt Ferenc, olyan kimagasló, világhírű zeneszerzők mellett, mint Ludwig van Beethoven és Franz Schubert. A „mester és tanítvány” kapcsolatból adódik, többek között, csupán egy konkrét példát említve az, hogy kimutatható Ludwig van Beethoven, aki inkább virtuális értelemben volt „mestere” Schubertnek, hatása – tegyük hozzá, Mozart mellett – Franz Schubert 1816-ban komponált 4. *c-moll* („Tragikus”, D. 417) szimfóniájára.

Sajnálatos módon nincs forrásunk, adatunk arra nézve, hogy Salieri milyen ismeretekkel rendelkezett korának magyar zenei életéről. Ez a nézetünk szerint fontos kérdés feltétlenül elmélyült kutatást igényel. Liszt Ferenc sem ad információt Antonio Salierihez fűződő kapcsolatáról. A Bécsben működő, egészen kivételes elismerést élvező Salieri és Liszt Ferenc kapcsolatának nemzetközi, elsősorban olasz és magyar, valamint osztrák együttműködést feltételező feltárása nézetünk szerint nemcsak a Liszt Ferenc igen szerteágazó, gazdag zenei életművéről alkotott képet tehetné árnyaltabbá. Ez a kutatás hozzájárulhatna az Antonio Salieri oeuvre-jéről alkotott adekvát, pontosabban objektív kép megalkotásához is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Rudolph Angermüller: *Antonio Salieri: Sein Leben und seine weltlichen Werke unter besonderer Berücksichtigung seiner „grossen” Opern*. Diss. Salzburg, 1970
- Rudolph Angermüller: *Salieris Vorbemerkungen zu seinen Opern*. In: Mitteilungen der Internationalen Stiftung Mozarteum, XXV. 3–4., 1977
- Volkmar Braunbehrens: *Salieri. Ein Musiker im Schatten Mozarts*. Piper, München, 1989. (traduction française: Salieri dans l’ombre de Mozart. Paris, 1990 és Paolo Isotta: Una „Festa” ritrovata. In: Teatro alla Scala. Skira, Corriere della Sera, 2004)